

Не можу не сказати. Нотатки про одного з світових лідерів в науках про Землю (Віталію Івановичу Старостенку — 90!)

О.Б. Гінтов, 2025

Інститут геофізики ім. С.І. Субботіна НАН України, Київ, Україна

*«Науковий світ дуже тісний,
кожен вчений знає фахівців
у своїй галузі, знає, хто чого
вартий, хто є лідером...»*

[Новиков, 2015]

Важко писати про всесвітньо відомого вченого, коли про його заслуги все давно вже написано в різних журналах, довідниках, енциклопедіях. Але можна перетворити дати у терміни, які показують, що за довжиною (на сьогодні) вони поступаються в українській науці лише термінам наукової, організаційної та міжнародної діяльності академіка Б.Є. Патона.

Отже, В.І. Старостенко: стаж роботи — 67 років, у науці — 64 роки, директор Інституту геофізики НАН України — 35 років (+заступник директора з наукової роботи — 10 років), Голова Вченої ради Інституту — 34 роки, завідувач відділом гли-

бинних процесів Землі і гравіметрії — 50 років, доктор фіз.-мат. наук — 49 років, професор — 41 рік, академік НАН України — 35 років, академік Нью-Йоркської академії наук — 30 років, головний редактор «Геофізичного журналу» — 30 років, Заслужений діяч науки і техніки України — 28 років, академік-секретар Відділення наук про Землю НАН України — 16(!) років (+заступник — 10 років). Кількість публікацій у вітчизняних і міжнародних наукових геологічних і геофізичних журналах — понад 900.

Хочу зазначити, що все перераховане — це не почесні посади, а праця, праця і праця, при чому досить важка. Такі навантаження може витримати людина тільки зі спокійним, урівноваженим, дружелюбним характером і міцним (не хочу наврочити) здоров'ям. Саме ці якості, разом із працьовитістю, властиві Віталію Івановичу, про що знає весь колектив НАН України. Про працьовитість ювіляра можна сказати наступне: крім нелегкої адміністративної роботи, він за 54 роки (з 1972 р.) побував у шести океанічних і морських експедиціях, наукових відрядженнях практично у всіх країнах Європи, США і Китаї. У цьому столітті за його ініціативою і керівництвом

Citation: Gintov, O.B. (2025). Can't help saying. Notes on one of the world's leaders in the Earth Sciences (Vitaly Ivanovych Starostenko is 90!). *Geofizychnyi Zhurnal*, 47(2), 45—49. <https://doi.org/10.24028/gj.v47i2.325254>.

Publisher S. Subbotin Institute of Geophysics of NAS of Ukraine, 2025. This is an open access article under the CC BY-NC-SA license (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/>).

в Україні, у важких економічних умовах, міжнародним колективом вчених протягом 20 років виконано великий обсяг глибинних сейсмічних досліджень кори і мантії в рамках проєктів GeoRift та EUROBRIDGE Міжнародної програми EUROPROBE Європейського наукового фонду за новою технологією WARR, що дало змогу з нових позицій розглянути геологічну будову території України та її перспективи з пошуків корисних копалин [Bogdanova et al., 2006; Starostenko et al., 2013, 2017, 2018; Старостенко та ін., 2024а,б].

А тепер хочу трохи згадати минуле. Ми з Віталієм Івановичем (тоді ще Віталієм) народилися в один 1935 рік. Що пережило покоління дітей цього року народження під час Другої світової війни (і евакуацію, і окупацію), краще не згадувати. Дожили до 1952—1953 років, закінчили школи і вступили до Київського державного університету на геологічний факультет, геофізичне відділення. Я на три місяці старший, тому вступив у 1952 р., а Віталій — у 1953 р. Я жив у гуртожитку і знав усіх молодших на курс студентів, хто теж там жив. З Віталієм не був знайомий, тому що його будинок стоїть поблизу Червоного корпусу КНУ і він, мабуть, одразу після занять йшов додому. Позналилися наприкінці 50-х років, коли почали працювати в Київській геофізичній експедиції — він у смт Турчинці Житомирської області, я в смт Завалля Кіровоградської області. Начебто далеко, але зустрічалися на захистах звітів, прийманні матеріалів, іноді з інших справ. До речі, приймання геофізичних матеріалів у ті роки — це особлива, дуже відповідальна робота з виїздом у поле, контрольними замірами та ін., завдяки чому ми й досі з успіхом користуємося магнітними і гравіметричними картами, побудованими у 50—60-ті роки минулого століття. Одержали ми тоді і потяг до геології та геологічної інтерпретації геофізичних даних, що добре відчувається в усіх багаторічних дослідженнях Віталія Івановича. Сотні (важко порахувати!) його робіт разом із колегами присвячені прогнозуванню і пошукам корисних копалин у межах Українського

щита, Дніпровсько-Донецької западини, Українських Карпат, Криму та Чорного моря. Як приклад, можу навести декілька публікацій [Старостенко и др., 2007, 2011; Starostenko et al., 2004, 2010, 2022; Очерки..., 2018]

І все ж, на мою думку, головна наукова заслуга Віталія Івановича полягає в тому, що він першим в Україні, а можливо і в СРСР, почав обробляти та інтерпретувати геофізичні дані на електронно-обчислювальних машинах (ЕОМ) сам і навчати цій справі своїх численних співробітників, аспірантів і докторантів [Старостенко, 1966, 1976, 1978, 1981, 2005, 2015; Старостенко и др., 1972, 2004, 2015 та ін.]. Вступивши до аспірантури нашого інституту в 1961 р., він почав розробляти стійкі чисельні методи в задачах гравіметрії, у розв'язанні некоректних задач геофізики, насамперед обернених задач гравіметрії та магнітометрії. А вже через п'ять років захистив кандидатську дисертацію на тему «Визначення потенціалу тяжіння та його похідних за вимірюваними елементами гравітаційного поля із врахуванням використання електронних обчислювальних машин» [Старостенко, 1966]. Тобто дисертацію було написано як за результатами його роботи на виробництві, так і досягнень НАН України, де в 50—60-ті роки під керівництвом академіків С.А. Лебедева і В.М. Глушкова розроблялися перші в СРСР ЕОМ. Докторська дисертація «Питання теорії та методик інтерпретації гравіметричних спостережень стійкими чисельними методами» [Старостенко, 1976], захищена у 1977 р., також була присвячена цим питанням, тому що інтерпретація геофізичних даних чисельними методами в наш час неможлива без використання ЕОМ і комп'ютерів. А його монографія «Стойкі чисельні методи у задачах гравіметрії» [Старостенко, 1978] без перебільшень стала бестселером світової геофізичної науки, яку її рецензент В.М. Страхов назвав «важливою віхою» [Страхов, 1984] і яку було позитивно прорецензовано в журналі Американського математичного товариства «Mathematical Reviews» [Якимчик, 2020].

На теоретичних розробках Віталія Івановича засновано дослідження потенційних полів і глибинної будови кори та мантиї не лише в Україні, а й у всьому світі — Західній Європі, Кавказьких республіках, Аравії, Індії, у регіонах Африки, Арктики, Антарктики, Північної Атлантики, Гвінейської затоки, Індійського океану, Сибірської платформи, Сахаліну, Камчатки та ін.

У директорському кабінеті Віталія Івановича та в кабінеті радника директора, з його неодмінною активною участю, щодня не вщухають обговорення назрілих наукових проблем зі співробітниками інститутів НАН України, геологічних і геофізичних виробничих організацій, а також з представниками і делегаціями різних країн, які приїжджають до нас за консультаціями та для обговорення планів і результатів

спільних досліджень в Україні чи в інших державах.

Віталій Іванович Старостенко — видатний геолог-геофізик світового рівня, який стоїть у ряду таких корифеїв фізики Землі, як Ден П. МакКензі, Е.М. Андерсон, В.О. Магницький, В.М. Страхов, В.Н. Жарков. Не можна не погодитись зі словами академіка НАН України А.В. Чекунова, який ще 30 років тому підкреслив: «Роботи В.І. Старостенка — великого вченого-геофізика і організатора науки — збагатили її результатами першорядної важливості» [Чекунов, 1995].

Я впевнений, що Віталію Івановичу Старостенку буде присвячено ще багато привітань і побажань, тому від себе особисто побажаю йому міцного здоров'я і багато-багато років плідної роботи на благо світової геофізики і геології.

Список літератури

- Новиков Д.А. Померяемся «Хиршами»? (Размышления о наукометрии). *Высшее образование*. 2015. № 2. С. 5—13.
- Очерки геодинамики Украины*. Под. ред. В.И. Старостенко, О.Б. Гинтова. Киев: ВІЕН ЕЙ, 2018, 465 с.
- Старостенко В.И. Алгоритмы и вычислительные схемы решения прямых задач. В кн.: *Гравиразведка. Справочник геофизика*. Москва: Недра, 1981, С. 202—205.
- Старостенко В.И. Вопросы теории и методики интерпретации гравиметрических наблюдений устойчивыми многочисленными методами: *автореф. дис. ... г-ра физ.-мат. наук*. Москва, 1976.
- Старостенко В.И. Еще один опыт юбилейного самообслуживания: мне — 70. *Геофиз. журн.* 2005. Т. 27. № 3. С. 548—560.
- Старостенко В.И. Определение потенциала тяготения и его производных по измеряемым элементам гравитационного поля с учетом использования электронных вычислительных машин: *автореф. дис. ... канд. техн. наук*. Киев, 1966.
- Старостенко В.И. Опыт юбилейного самообслуживания продолжается: десять лет спус-
- та. *Геофиз. журн.* 2015. Т. 37. № 2. С. 146—170.
- Старостенко В.И. *Устойчивые численные методы в задачах гравиметрии*. Киев: Наук. думка, 1978, 227 с.
- Старостенко В.И., Бас Р.Г., Бутаков Г.С., Дядюра В.А. *Автоматизированная система оперативной обработки данных гравиметрии и магнитометрии*. Киев: Наук. думка, 1972, 164 с.
- Старостенко В.И., Гинтов О.Б., Кутас Р.И. Геодинамическое развитие литосферы Украины и его роль в формировании и размещении месторождений полезных ископаемых. *Геофиз. журн.* 2011. Т. 33. № 3. С. 3—22.
- Старостенко В.И., Гинтов О.Б., Муровська Г.В., Мичак С.В., Лисинчук Д.В. Тектоніка і глибинна будова південно-західної частини Східноєвропейського кратону в межах України. Ч. I. *Геофиз. журн.* 2024а. Т. 46. № 4. С. 3—40. <https://doi.org/10.24028/gj.v46i4.305802>.
- Старостенко В.И., Гинтов О.Б., Муровська Г.В., Мичак С.В., Лисинчук Д.В. Тектоніка і глибинна будова південно-західної частини Східноєвропейського кратону в межах України. Ч. II. *Геофиз. журн.* 2024б. Т. 46. № 5. С. 3—31. <https://doi.org/10.24028/gj.v46i5.310287>.

- Старостенко В.И., Гитов О.Б., Пашкевич И.К., Бурахович Т.К., Кулик С.Н., Куприенко П.Я., Кутас Р.И., Макаренко И.Б., Орлюк М.И., Цветкова Т.А. Металлогения Украинского щита: закономерности размещения месторождений полезных ископаемых и их связь с глубинным строением и динамикой литосферы. *Геофиз. журн.* 2007. Т. 29. № 6. С. 3—31.
- Старостенко В.И., Легостаева О.В., Макаренко И.Б., Павлюк Е.В., Шарыпанов В.М. Об автоматизированном вводе в компьютер изображений геолого-геофизических карт с разрывами первого рода и визуализации в интерактивном режиме трехмерных геофизических моделей и их полей. *Геофиз. журн.* 2004. Т. 26. № 1. С. 3—13.
- Старостенко В.И., Легостаева О.В., Макаренко И.Б., Савченко А.С. Комплекс программ автоматизированной интерпретации данных потенциальных полей (GMT-auto). *Геофиз. журн.* 2015. Т. 37. № 1. С. 42—52. <https://doi.org/10.24028/gzh.0203-3100.v37i1.2015.111322>.
- Страхов В.Н. Важная веха (рецензия на книгу В.И. Старостенко «Устойчивые численные методы в задачах гравиметрии»). *Изв. АН СССР. Физика Земли.* 1984. № 1. С. 108—110.
- Чекунов А.В. Академику Национальной АН Украины В.И. Старостенко 60 лет. *Геофиз. журн.* 1995. Т. 17. № 2. С. 79—88.
- Якимчик А.І. Щодо проблеми використання в Україні наукометричних показників: на прикладі аналізу публікаційної активності окремого науковця. *Вісник НАН України.* 2020. № 9. С. 66—77. <https://doi.org/10.24028/gzh.0203-3100.v42i4.2020.210680>.
- Bogdanova, S., Gorbatshev, R., Grad, M., Janik, T., Guterch, A., Kozlovskaya, E., Motuza, G., Skridlaite, G., Starostenko, V., Taran, L., Astapenko, V.N., Belinsky, A.A., Garetsky, R.G., Karatayev, G.I., Terletsky, V.V., Zlotski, G., Jensen, S.L., Knudsen, M.E., Thybo, H., Sand, R., Komminaho, K., Luosto, U., Tiira, T., Yliniemi, J., Giese, R., Makris, J., Cecys, A., Jacyna, J., Korabliova, L., Nasedkin, V., Rimsa, A., Serkus, R., Czuba, W., Gaczyfiski, E., Sroda, P., Wilde-Pirrkko, M., Bibikova, E., Claesson, S., Elming, S.A., Lund, C.E., Mansfeld, J., Page, L., Sundblad, K., Doody, J.J., Downes, H., Buryanov, V.B., Egorova, T.P., Ii'chenko, T.V., Kharitonov, O.M., Lysynchuk, D.V., Legostayeva, O.V., Makarenko, I.B., Omel'chenko, V.D., Orlyuk, M.I., Pashkevich, I.K., Skobelev, V.M., Stepanyuk, L.M., Keller, G.R., & Miller, M.C. (2006). EUROBRIDGE: New insight into the geodynamic evolution of the East European Craton. *Geol. Soc. Memoir.* 32, 559. <https://doi.org/10.1144/gsl.mem.2006.032.01.36>.
- Starostenko, V., Buryanov, V., Makarenko, I., Rusakov, O., Stephenson, R., Nikishin, A., Georgiev, G., Gerasimov, M., Dimitriu, R., Legostaeva, O., Pchelarov, V., & Sava, C. (2004). Topography of the crust-mantle boundary beneath the Black Sea Basin. *Tectonophysics*, 381, 211—233. <https://doi.org/10.1016/j.tecto.2002.08.001>.
- Starostenko, V.I., Rusakov, O.M., Shnyukov, E.F., Kobolev, V.P., & Kutas, R.I. (2010). Methane in the northern Black Sea: Characterization of its geomorphological and geological environments. In *Sedimentary Basin Tectonics from the Black Sea and Caucasus to the Arabian Platform* (Vol. 340, pp. 57—75). Geol. Soc., London, Spec. Publ. <https://doi.org/10.1144/SP340.5>.
- Starostenko, V., Janik, T., Kolomiyets, K., Czuba, W., Sroda, P., Lysynchuk, D., Grad, M., Kovacs, I., Stephenson, R., Thybo, H., Artemieva, I.M., Omelchenko, V., Gintov, O., Kutas, R., Gryn, D., Guterch, A., Hegedus, E., Komminaho, K., Legostaeva, O., Tiira, T., & Tolkunov, A. (2013). Seismic velocity model of the crust and upper mantle along profile PANCAKE across the Carpathians between the Pannonian Basin and the East European Craton. *Tectonophysics*, 608, 1049—1072. <https://doi.org/10.1016/j.tecto.2013.07.008>.
- Starostenko, V., Janik, T., Stephenson, R., Gryn, D., Rusakov, O., Czuba, W., Sroda, P., Grad, M., Guterch, A., Fluh, E., Thybo, H., Artemieva, I., Tolkunov, A., Sydorenko, G., Lysynchuk, D., Omelchenko, V., Kolomiyets, K., Legostaeva, O., Dannowski, A., & Shulgin, A. (2017). DOBRE-2 WARR profile: the Earth's upper crust across Crimea between the Azov Massif and the northeastern Black Sea. In M. Sosson, R.A. Stephenson, S.A. Adamia (Eds.), *Tectonic Evolution of the Eastern Black Sea and Caucasus* (Vol. 428, pp. 199—220). Geol. Soc., London, Spec. Publ. <https://doi.org/10.1144/sp428.11>.
- Starostenko, V., Janik, T., Yegorova, T., Czuba, W.,

Sroda, P., Lysynchuk, D., Aizberg, R., Garet-sky, R., Karataev, G., Gribik, Y., Farfuliak, L., Kolomiyets, K., Omelchenko, V., Kominaho, K., Tiira, T., Gryn, D., Guterch, A., Legostaeva, O., Thybo, H., & Tolkunov, A. (2018). Lithospheric structure along wide-angle seismic profile GEORIFT 2013 in Pripyat-Dnieper-Donets Basin (Belarus and Ukraine). *Geophysical Journal International*,

212(3), 932. <https://doi.org/10.1093/gji/ggx509>.

Starostenko, V.I., Murovskaya, A.V., Yegorova, T.P., Gintov, O.B., & Amashukeli, T.A. (2022). The relationship of the oil and gas fields of the Forecarpathian region with the regional faults system and deep structure. *Geofizicheskiy Zhurnal*, 44(1), 111—123. <https://doi.org/10.24028/gzh.v44i1.253713>.